

Objective Strategies of the Quran and Nahj al-Balaghah in Confronting Media Doubts during Soft Warfare

Somayeh Karimi

Level 3 Graduate of the Mujtahideh Amin Higher Institute; PhD Student,
Department of Theology, Islamic Azad University, Najafabad Branch, Iran.
Email: karimi.so.1387@gmail.com

Abstract

In the current era, the enemy's soft warfare against Islamic societies is accompanied by "media doubts." These doubts do not explicitly deny the truth; rather, they create an atmosphere of ambiguity and distrust by raising unanswered questions and casting suspicion on certain information. This research aims to extract objective and common strategies from the Holy Quran and Nahj al-Balaghah particularly Imam Ali's (AS) practical conduct in the battles of Jamal, Siffin, and Nahrawan to immunize people intellectually and behaviorally against such doubts during soft warfare. Using textual analysis, the study identifies four strategies and, for the first time, clarifies the role of each in neutralizing the destructive functions of media doubts amid soft warfare. The novelty of this research lies in two aspects: first, the explicit connection between Quranic verses and narratives with real-world soft warfare scenarios, such as rumors of troop retreat, fabricated news of civilian collaboration with the aggressor enemy, or undermining the legitimacy of just defense. Second, providing a step-by-step model that calls on both the public and officials to engage in proactive monitoring and field-based fact-checking before taking any action. The findings demonstrate that the four strategies "self-audit of faculties," "fact-checking doubts," "source-criticism of knowledge," and "choosing truthful speech" can offer a practical framework for safeguarding society against the enemy's combined (hard and soft) offensive.

Keywords: Objective strategy, media doubts, Quran, Nahj al-Balaghah, military aggression

الاستراتيجيات الموضوعية للقرآن الكريم ونهج البلاغة في مواجهة الشبهات الإعلامية في الهجوم الناعم

سميه كريمي

خريجة المستوى الثالث في معهد المجتهدة أمين العالي؛ طالبة دكتوراه في قسم اللاهوت، جامعة آزاد الإسلامية، نجف آباد، إيران.

karimi.so.1387@gmail.com

الملخص

في العصر الراهن، يرتبط الهجوم الناعم للأعداء ضد المجتمعات الإسلامية بـ"الشبهات الإعلامية"، وهي محتويات لا تنكر الحقيقة صراحة، بل تخلق أجواءً من الغموض وعدم الثقة من خلال طرح أسئلة دون إجابات والتشكيك في المعلومات القطعية. يهدف هذا البحث إلى استخراج استراتيجيات موضوعية ومشاركة من القرآن الكريم ونهج البلاغة خاصة سيرة الإمام علي عليه السلام في معارك الجمل وصفين والنهروان — لتحسين الفكر والسلوك البشري ضد هذه الشبهات في ظل الهجوم الناعم. وباستخدام منهج تحليل النص، استخراج البحث أربع استراتيجيات، وحدد لأول مرة دور كل منها في تحييد الوظائف التدميرية للشبهات الإعلامية بالتزامن مع الهجوم الناعم. وتكمن حداثة البحث في أمرين: الأول، الربط الصريح بين الآيات والروايات والسيناريوهات الموضوعية للهجوم الناعم، مثل شائعة انسحاب القوات الذاتية، أو تلفيق خبر تعاون بعض الناس مع العدو المعتدي، أو إضعاف شرعية الدفاع المشروع. الثاني، تقديم نموذج خطوة بخطوة يدعو الناس والمسؤولين إلى المراجعة الاستباقية والتحقق الميداني قبل أي إجراء. كما تظهر النتائج أن الاستراتيجيات الأربع: "محاسبة الجوارح"، و"التحقق من الشبهات"، و"تمييز مصادر العلوم"، و"اختيار القول الصحيح" يمكن أن تؤسس إطاراً عملياً لتحسين المجتمع ضد الهجوم المختلط (الصلب والناعم) للعدو.

الكلمات المفتاحية: استراتيجية موضوعية، شبهات إعلامية، القرآن، نهج البلاغة، الهجوم الناعم.

راهبردهای عینی قرآن و نهج البلاغه در مواجهه با شبهات رسانه‌ای

در تهاجم نرم

سمیه کریمی

دانش‌آموخته سطح ۳ مؤسسه عالی مجتهده امین و دانشجوی دکتری گروه الهیات، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

karimi.so.1387@gmail.com

چکیده

در عصر کنونی، تهاجم نرم دشمنان با شبهات رسانه‌ای همراه است که با طرح سؤال‌های بی‌پاسخ و تشکیک در اطلاعات قطعی، فضای ابهام و بی‌اعتمادی ایجاد می‌کنند. این پژوهش با هدف استخراج راهبردهای عینی و مشترک از قرآن کریم و نهج البلاغه (به‌ویژه سیره امام علی علیه السلام در جنگ‌های جمل، صفین و نهروان) برای مصونیت بخشی فکری و رفتاری در برابر این شبهات، با روش تحلیل متن چهار راهبرد استخراج کرده و برای نخستین بار نقش هریک را در خنثی‌سازی کارکردهای تخریبی شبهات رسانه‌ای همزمان با تهاجم نرم مشخص نموده است. نوآوری پژوهش در دو چیز است: نخست، پیوند صریح آیات و روایات با سناریوهای عینی تهاجم نرم مانند شایعه عقب‌نشینی نیروها، جعل خبر همکاری برخی مردم با دشمن، یا تضعیف مشروعیت دفاع مشروع. دوم، ارائه الگویی گام‌به‌گام که مردم و مسئولان را به حسابرسی پیش‌فعالانه و واقعیت‌سنجی میدانی پیش از هر اقدام فرا می‌خواند. یافته‌ها نشان می‌دهد چهار راهبرد «حسابرسی جوارح»، «واقعیت‌سنجی شبهات»، «منبع‌شناسی علوم» و «برگزیدن گفتار درست» چارچوبی عملی برای مصون‌سازی جامعه در برابر تهاجم ترکیبی (سخت و نرم) دشمن فراهم می‌آورند.

کلیدواژگان: راهبرد عینی، شبهات رسانه‌ای، قرآن، نهج البلاغه، تهاجم نرم.

مقدمه

در عصر حاضر با گسترش فضای مجازی و تنوع ابزارهای ارتباطی، شبهات رسانه‌ای^۱ به سرعت و با تنوع بیشتری در میان جامعه پخش می‌شوند. این رسانه‌ها به جای اطلاع‌رسانی دقیق، با القای ابهام، حقایق را زیر سؤال می‌برند؛ به نحوی که حتی یک شبهه^۲ ساده می‌تواند بنیان باورهای مردم را سست کند. در چنین وضعیتی، پندهای اخلاقی کافی نیست و جامعه به راهبرد (برنامه عملی گام به گام) نیاز دارد؛ برای مثال پایش ۲۴ ساعته شبکه‌های اجتماعی و تولید پاسخ مستند ظرف کمتر از ۶ ساعت، راهبردی عینی برای خنثی‌سازی شبهات رسانه‌ای در تهاجم نرم^۳ دشمن توسط دولت می‌تواند باشد.

حال مسئله پژوهش حاضر آن است که قرآن کریم و نهج البلاغه به عنوان دو منبع اصیل اسلامی، چه راهبردهای عینی^۴ و مشترکی برای حفظ سلامت فکری و

۱. شبهات رسانه‌ای یعنی محتوایی که هدف اصلی آن ایجاد شک و تردید در ذهن مخاطب نسبت به یک واقعیت، خبر یا باور اثبات شده است، بدون اینکه خودش دلیل محکمی ارائه دهد.
۲. شبهه در لغت به معنای تشابه دو چیز است (حمیری، ۱۴۲۰، ج ۶، ص ۳۳۶۸). در قاموس قرآن شبهه تشخیص ندادن دو چیز به دلیل مماثلت معنا شده (قرشی، ۱۳۷۳، ج ۴، ص ۲) و در مفردات این تشابه از جهت کیفیت (رنگ، مزه) یا عدالت و ظلم است (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۲۹۹).
۳. جوزف نای درباره تهاجم نرم می‌گوید: «توانایی شکل‌دهی به ترجیحات دیگران». بنابراین جنگ نرم هر گونه اقدام نرم، روانی و تبلیغات رسانه‌ای است که جامعه هدف را نشانه می‌گیرد و بدون درگیری و استفاده از زور و اجبار، به انفعال و شکست وامی‌دارد» (گروهی از نویسندگان، ۱۳۹۵، ص ۲۴).
۴. راهبرد عینی مسئله‌ای که حرکت سیاسی اسلامیان را حکم می‌کند، ایمان آنان به این است که موفقیت یک تجربه اسلامی به معنای امکان موفقیت آن در مکانی دیگر است و با تعیین واقع‌بینانه روش‌ها

رفتاری آدمیان در برابر تردیدافکنی‌های رسانه‌ای همزمان با هجوم دشمن ارائه می‌دهند؟ خداوند در آیه ۱۳ سوره فاطر به شیوة تبلیغی اشاره می‌کند که در آن حق و باطل در هم آمیخته می‌شوند (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۷، ص ۴۸۳). همچنین در آیه ۱۵۷ سوره نساء با واژه «شُبَّهَ لَهُمْ» به اشتباه شدن حقیقت مرگ حضرت عیسی علیه السلام در قالب شبهه اشاره شده است (حمیری، ۱۴۲۰، ج ۶، ص ۳۳۶۸). امیرالمؤمنین علی علیه السلام در خطبه ۳۸ نهج البلاغه شبهه را به دلیل شباهت به حق «شبهه» نامیده و اهل یقین را نور هدایت و دشمنان خدا را گرفتار گمراهی و کوری معرفی می‌کنند و در خطبه ۵۰ نیز می‌فرمایند آمیختن بخشی از حق با بخشی از باطل، زمینه‌ساز چیرگی شیطان بر دوستانش می‌شود. بنابراین می‌توان گفت شبهه، ابزار اصلی دشمن برای گمراهی افکار جامعه است. در اینجا باید تأکید کرد که شبهات رسانه‌ای در شرایط تهاجم نرم، نقش دوچندان و مشخصی دارند؛ چراکه تضعیف پشتیبانی داخلی از جبهه مقاومت، القای یأس و ناکارآمدی برای نیروهای مسلح، توجیه‌سازی برای حملات دشمن و ایجاد شکاف بین مردم و حاکمیت در بحبوحه تهاجم از اهداف دشمن است. به عبارت روشن‌تر دشمن مهاجم با شبهات رسانه‌ای به دنبال آن است که همبستگی ملی را پیش از هر

و ابزارها، پیشرفت و استقامت را برای امت محقق می‌کند (فضل‌الله، ۱۴۲۲، ج ۱، ص ۲۶۶).

۱. «وَقَوْلُهُمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ؛ وَبِهِ سَبَبُ غَفَتَارِ [سراسر دروغ] شان که ما عیسی بن مریم فرستاده خدا را کشتیم، در صورتی که او را نکشتند و به دار نیاویختند، بلکه بر آنان مُشْتَبِه شد»

گونه شکست، از درون فرو بریزد. از آن روی است که ضرورت این پژوهش که ارائه الگویی وحیانی و عملی برای مصون‌سازی فکری جامعه در برابر شبهات رسانه‌ای تهاجم نرم است، آشکار می‌گردد.

در مطالعه پیشینه دیده شده که دانش امروزی به موضوعاتی چون «سواد رسانه‌ای» و «تفکر انتقادی» پرداخته و در حوزه دین‌پژوهی نیز کانون توجه بیشتر بر شبهات اعتقادی در شرایط عادی بوده است، ولی پیوند میان تهاجم نرم و شبهات رسانه‌ای کمتر مورد کندوکاو قرار گرفته است. از این روی این مقاله به دنبال آن است با روش تحلیل متن و استناد به آیات قرآن کریم و خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌های نهج‌البلاغه به‌ویژه سیره عملی امیرالمؤمنین (علیه السلام) در جنگ‌های جمل، صفین و نهروان چهار راهبرد عینی مشترک را استخراج، تبیین و با مفاهیم روز همچون سواد رسانه‌ای انتقادی و تفکر انتقادی همسو کند و ابزاری کارآمد برای ایمن‌سازی افراد تجهیز کند.

۱. راهبرد عینی اول؛ حسابرسی جوارح انسان در برابر شبهات رسانه‌ای در تهاجم نرم

قرآن کریم در آیه ۳۶ سوره اسراء^۱ می‌فرماید: «و از چیزی که به آن علم نداری، پیروی نکن؛ زیرا از گوش و چشم و دل، همه آنها، پرسیده خواهد شد». در تفسیر ابن عباس و قتاده «لَا تَقْفُ» به معنای «مگو و پیروی مکن» است (طبرسی، ۱۳۶۷، ج ۱۴، ص ۲۷). علامه طباطبایی در المیزان این آیه را شامل تمام افعال و

۱. «وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا».

اقوال انسان دانسته است (طباطبایی، ۱۳۵۲، ج ۱۳، ص ۹۲ / طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۳، ص ۴۸). امام علی علیه السلام می‌فرمایند: «آنچه را نمی‌دانی مگو، بلکه حتی بسیاری از آنچه را می‌دانی نیز مگو، زیرا خداوند بر همه اعضا و جوارحت احکامی واجب کرده که روز قیامت از تو سؤال خواهد کرد»^۱ (نهج البلاغه، حکمت ۳۸۲ / ابن میثم، ۱۳۷۵، ج ۵، ص ۷۳۳). بنابراین «حسابرسی جوارح» در روز قیامت شامل بازخواست دقیق از گوش (شنیده‌ها)، چشم (دیده‌ها) و دل (باورها و انگیزه‌ها) خواهد بود.

در شرایط تهاجم نرم، دشمن با بمباران تبلیغاتی، شبهاتی چون «عقب‌نشینی نیروهای خودی»، «تمام شدن مهمات» یا «همکاری فرماندهان با دشمن» را در رسانه منتشر می‌کند تا در مشروعیت دفاعی تردید، همبستگی ملی را تضعیف و واقعیت‌ها را تحریف نماید. راهبرد حسابرسی جوارح ایجاب می‌کند هر فرد پیش از باز نشر چنین اخباری، از خود بپرسد: این خبر را از چه منبعی شنیده‌ام؟ آیا خود با چشم دیده‌ام؟ آیا قلبم به درستی آن اطمینان دارد؟ این حسابرسی در سه سطح عمل می‌کند: گوش از پذیرش ادعای بی‌سند پرهیز کند، چشم به تحلیل نشانه‌های تصویری و متنی بپردازد و دل با پرسش‌گری فعال، شبهه را از یقین جدا سازد. این سه سطح را می‌توان هم‌تراز با سواد رسانه‌ای انتقادی دانست (شکرخواه، ۱۳۸۸، در: <https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=9003>؛

۱. «لَا تَقُلْ مَا لَا تَعْلَمُ، بَلْ لَا تَقُلْ كُلَّ مَا تَعْلَمُ، فَإِنَّ اللَّهَ فَضَّ عَلَى جَوَارِحِكَ كُلِّهَا فَرَائِضَ يَخْتَجُّ بِهَا عَلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامِ»

حسینی، ۱۳۹۲، ص ۱۰۰) که شامل دسترسی صحیح به اطلاعات، تحلیل بافتاری، تشخیص منبع موثق از جعلی و حفظ هویت فکری است. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز با بیش از ۱۳۰ راهکار بر ضرورت ارتقای این مهارت تأکید دارد (شریفی و کرمی، ۱۳۹۷، ص ۱۱۴-۱۱۵). بنابراین حسابرسی جوارح، چارچوبی عمل‌گرا برای مصونیت در برابر شبهات رسانه‌ای در دوران تهاجم نرم به شمار می‌رود.

۲. راهبرد عینی دوم؛ واقعیت‌سنجی شبهات رسانه‌ای در تهاجم نرم

در سوره حجرات آیه ۶، خداوند فرمان «تَبَيَّنُوا» (واقعیت‌سنجی) را صادر می‌فرماید که درباره ولید بن عقبه نازل شد؛ او به دلیل خصومت جاهلی، دروغ گفت که قبیله بنی‌مصطلق از پرداخت زکات خودداری کرده‌اند و خداوند مؤمنان را از عمل براساس خبردروغ برحذر داشت (قرائتی، ۱۳۸۸، ص ۹؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ص ۲۲). در تهاجم نرم امروز، دشمن با اخبار جعلی درباره جابه‌جایی نیروها، تلفات یا همکاری گروه‌های داخلی، همین الگورا تکرار می‌کند و این آیه به ما می‌آموزد که پیش از هر اقدام یا قضاوتی، حتی اگر خبر از ظاهراً موثق رسیده باشد، تحقیق میدانی و مستقل انجام دهیم تا از آسیب به مؤمنان برحذر باشیم. این راهبرد در سیره عملی امام علی علیه السلام نیز تجسم یافته است: در برابر جریان خوارج نهروان که با شعار فریبنده «لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ» شبهه‌افکنی می‌کردند، ایشان به جای اقدام شتاب‌زده، نخست ابن عباس را برای

گفت و گو و تبیین فرستاد و سپس خود فرمود: «سخنی حق است که از آن باطل اراده شده است» (نهج البلاغه، خطبه ۴۰ و نامه ۷۷؛ فیض الاسلام، ۱۳۶۸، ج ۳، ص ۶۱۰). همچنین در جنگ صفین، وقتی معاویه با عملیات روانی گسترده شامل شبهه افکنی، ترور شخصیت، جعل خبر و برافراشتن قرآن بر سر نیزه‌ها، شبهه بزرگ «علی علیه السلام با قرآن می‌جنگد» را ایجاد کرد، امام علی علیه السلام بی‌درنگ با خطبه‌های متعدد از جمله خطبه ۵۱، به تبیین واقعیت سنجی پرداخت و لایه‌های پنهان پیام‌های دشمن را آشکار ساخت (نهج البلاغه، خطبه ۵۰؛ خویی، ۱۴۰۰، ح ۴، ص ۱۸۷). بنابراین راهبرد واقعیت سنجی برگرفته از آیه ۶ حجرات و سیره علوی در نهروان و صفین، نه یک توصیه اخلاقی، بلکه ضرورتی علمی و عملیاتی برای حفظ امنیت شناختی جامعه در تهاجم نرم معرفی می‌شود. «تبیین» در دنیای امروز معادل به کارگیری سواد رسانه‌ای انتقادی (دسترسی درست به اطلاعات، تحلیل پیام‌ها، تشخیص منابع موثق از جعلی و پرسش‌گری فعال) است که فرد و جامعه را در جداسازی واقعیت از تحریف و پرهیز از تصمیم‌های پشیمان‌کننده یاری می‌کند؛ همچنان که در مواجهه با شایعه همکاری گروهی با دشمن، باید از چند منبع مستقل و میدانی تحقیق کرد.

۳. راهبرد عینی سوم؛ منبع‌شناسی علوم در شبهات رسانه‌ای در تهاجم نرم

در تهاجم نرم، دشمن افزون بر عملیات فیزیکی، با تولید و تکثیر گسترده

شبّهات رسانه‌ای به دنبال تخریب لایه‌های شناختی و اعتقادی جامعه است. «راهبرد مشترک منبع‌شناسی علوم» به عنوان یکی از کارآمدترین روش‌های مصون‌سازی در برابر این شبّهات مطرح می‌شود. قرآن در آیه ۲۴ سوره عبس می‌فرماید: «فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ» که در تفسیر ظاهری به تأمل در غذایی که می‌خورد اشاره دارد، اما در تفسیر باطنی، امام باقر علیه السلام آن را به «علم شخص» تعبیر کرده که باید ببیند از چه کسی فرا می‌گیرد (فیض کاشانی، ۱۳۶۵، ج ۱، ص ۲۲۳؛ نوری، ۱۳۶۶، ج ۱۷، ص ۳۱۳). امام حسن مجتبی علیه السلام نیز می‌فرمایند که انسان درباره خوراکی‌های خود می‌اندیشد، اما درباره نیازمندی‌های فکری خود تأمل نمی‌کند و سینه‌اش را از پست‌ترین چیزها پرمی‌سازد (مجلسی، ۱۳۶۲، ج ۱، ص ۲۱۸). امام علی علیه السلام معیار دیگری ارائه می‌دهند که علمی که سودمند نباشد، فایده‌ای ندارد و دانشی که شایسته یادگیری نیست، سودی ندارد (نهج البلاغه، نامه ۳۱؛ مجلسی، ۱۳۶۲، ج ۱، ص ۲۱). در تهاجم نرم، دشمن از منابع جعلی، کانال‌های بی‌هویت، اینفلوئنسرهای وابسته و شبکه‌های ماهواره‌ای که ظاهراً دینی سخن می‌گویند اما در باطن مردم را از دین جدا می‌کنند، بهره می‌گیرد. بر اساس روایات، منبع‌شناسی علوم در برابر شبّهات رسانه‌ای مبتنی بر دو پرسش اساسی است: از چه کسی می‌گیرم؟ و آیا این علم سودمند است؟ برای نمونه پیش از پذیرش محتوای دینی یا سیاسی از یک اینفلوئنسر فضای مجازی، باید پرسید که علم خود را از چه مرجعی دریافت کرده و آیا آن علم سودمند است یا نه. این نگاه نقادانه به منبع اطلاعات، همان تفکر انتقادی است که نسل امروز برای

عبور از پیچ‌وخم‌های دنیای رسانه و رفع شبهات به آن نیاز دارد. تفکر انتقادی به عنوان یکی از بنیادی‌ترین مهارت‌های شناختی، نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت، تصمیم‌گیری آگاهانه و مقاومت در برابر اطلاعات نادرست دارد و ریشه‌های آن را در دیدگاه‌های افلاطون می‌توان جست‌وجو کرد؛ هرچند در دو دهه اخیر به صورت جنبش جهانی با عنوان «مهارت‌های تفکر» در نظام‌های آموزشی مطرح شده است (فتحی آذر و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۹۸).

۴. راهبرد عینی چهارم؛ برگزیدن گفتار درست در شبهات رسانه‌ای در تهاجم نرم

در آیات ۱۷-۱۸ سوره زمر آمده: «پس بندگان مرا بشارت ده، همان کسانی که سخنان را می‌شنوند و از بهترین آنها پیروی می‌کنند. اینان کسانی هستند که خدا هدایتشان کرده و اینان همان خردمندانند».^۱ این آیات نشان می‌دهد انتخاب منابع معتبره تنها یک تصمیم فردی بلکه نشانه خردمندی و هدایت‌یافتگی به‌ویژه در رفع شبهات است. بنابراین ویژگی‌هایی برای انسان‌های خردمند می‌شمارد؛ نخست اینکه به حرف‌ها گوش می‌دهند نه اینکه فقط یک منبع را قبول کنند. دوم اینکه بعد از شنیدن، شنیده‌ها را مقایسه می‌کنند و بعد بهترین را انتخاب می‌کنند و سوم اینکه کسانی هستند که خدا هدایتشان کرده است و گمراه نیستند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۵، ص ۴۸ / طبرسی، ۱۳۶۷، ج ۸، ۷۷۰). امام علی علیه السلام با بیانی رسا این آیه را تبیین می‌فرماید: «حق را

۱. «فَبَشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ»

بشناسید تا اهل حق را بشناسید»^۱ (حرعاملی، ۱۳۷۴، ج ۲۷، ص ۱۳۵ / ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۱۵، ص ۱۸۰). همچنین در حکمت ۲۸۹ به زیبایی به تفاوت «شنیدن» و «پذیرش» اشاره شده است (نهج البلاغه، حکمت ۲۸۹) و در خطبه حکومتی خود، مردم را به بصیرت و انتخاب آگاهانه با بصیرت و بینایی فرامی‌خواند و انسان را از حیرانی شبهات و همراهی و فروافتادن در فتنه حفظ می‌کند (نهج البلاغه، خطبه ۳۸).

در عصر کنونی به‌ویژه در شرایط تهاجم نرم که رسانه‌های دشمن با شبهات گوناگون و هدف‌مند، فضای مجازی و حقیقی را پر می‌کنند، به نظر راهبرد فوق یک ضرورت است. انسان خردمند موظف است همه سخنان و شبهات را بشنود (يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ)، اما بدون سنجش نپذیرد. او باید منبع هرگفتار را بررسی کند، آن را با معیارهای عقل، قرآن، تجربه ملت‌ها و نظر کارشناسان خبره بسنجد و سپس بهترین را برگزیند؛ برای نمونه در میان چندین تحلیل متفاوت درباره علت یک حمله دشمن، همه را بشنوید، سپس آن تحلیلی را برگزینید که هم با عقل و قرآن سازگارتر باشد و هم مستندات میدانی معتبرتری داشته باشد. این فرایند همان «تفکر انتقادی» است که در ادبیات علمی معاصره عنوان یکی از بنیادی‌ترین مهارت‌های شناختی در برابر اطلاعات نادرست و شبهات رسانه‌ای شناخته می‌شود.

۱. اَعْرِفُوا الْحَقَّ تَعْرِفُوا أَهْلَهُ.

نتیجه‌گیری

قرآن و نهج البلاغه چهار راهبرد عینی و مشترک را در تهاجم نرم ارائه می‌کنند. نخست، راهبرد حسابرسی جوارح براساس آیه ۳۶ سوره اسراء و حکمت ۳۸۲ نهج البلاغه که ایجاب می‌کند انسان پیش از پذیرش هر خبری گوش، چشم و دل خود را بازخواست کند. دوم، راهبرد واقعیت‌سنجی براساس آیه ۶ سوره حجرات و سیره علوی در جنگ‌های نهروان و صفین که تبیین و تحقیق میدانی را پیش از هر اقدام یا قضاوتی الزامی می‌داند. سوم، راهبرد منبع‌شناسی علوم براساس آیه ۲۴ سوره عبس و نامه ۳۱ نهج البلاغه - که برپرسش از هویت و سودمندی منبع دانش تأکید دارد. چهارم، راهبرد برگزیدن گفتار درست براساس آیات ۱۷-۱۸ سوره زمر و خطبه‌های علوی که شنیدن همه سخنان و سپس انتخاب بهترین آنها را نشانه خردمندی می‌شمارد. این راهبردها به صورت گام به گام، عملی و همسوبا مفاهیم نوینی چون سواد رسانه‌ای انتقادی و تفکر انتقادی طراحی شده‌اند و می‌توانند به عنوان الگویی و حیانی برای مقابله با شبهات رسانه‌ای در تهاجم نرم ارائه شوند. نوآوری این مقاله نسبت به پژوهش‌های پیشین در آن است که تا کنون هیچ مطالعه‌ای این چهار راهبرد را به صورت همزمان و با اتصال مستقیم به سناریوهای عینی همزمانی تهاجم نرم و شبهات رسانه‌ای استخراج نکرده بود؛ همچنین برای اولین بار یک الگوی گام به گام عملیاتی شامل حسابرسی پیش از پذیرش خبر، واقعیت‌سنجی میدانی، پرسش از هویت منبع و انتخاب بهترین گفتار در بحبوحه تهاجم نرم دشمن طراحی شده است.

منابع و مآخذ

• قرآن کریم.

۱. ابن ابی‌الحدید، عبدالحمید بن هبة الله (۱۴۰۴). شرح نهج البلاغة. قم: مكتبة آية الله العظمى المرعشي النجفي.
۲. ابن میثم، میثم بن علی (۱۳۷۵). ترجمه شرح نهج البلاغة ابن میثم. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
۳. آمدی، عبد الواحد بن محمد (۱۳۶۸). غرر الحکم ودرر الکلم: مجموعه من کلمات و حکم الإمام علی علیه السلام. تصحیح مهدی رجایی، قم: دارالکتاب الاسلامی.
۴. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۳۷۴). تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة. تحقیق محمدرضا حسینی جلالی، قم: مؤسسه آل‌البت علیهم السلام لإحياء التراث.
۵. حسینی، سید بشیر (۱۳۹۲). سواد رسانه‌ای راهبرد استحکام هویت فردی و ملی. مطالعات ملی، ۲ (۱۴).
۶. حمیری، نشوان بن سعید (۱۴۲۰ ق / ۱۹۹۹ م). شمس العلوم و دواء کلام العرب من العلوم. دمشق: دار الفکر.
۷. خویی، حبیب‌الله بن محمد (۱۳۵۹). منهاج البراعة (شرح نهج البلاغة خویی). تهران: مكتبة الاسلامية.
۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۷۴). المفردات فی غریب القرآن. ترجمه غلامرضا خسروی حسینی، تهران: مرتضوی.
۹. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۴۰۴). تفکر و سواد رسانه‌ای.

تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران.

۱۰. شریفی، سید مهدی، و کرمی نامیوندی، سجاد (۱۳۹۷). «بررسی ابعاد آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی کشور». دوفصلنامه دین و ارتباطات، ۵۴ (۲۵).

۱۱. شریف الرضی، محمد بن حسین (۱۳۷۸). ترجمه و شرح نهج البلاغه. ترجمه جعفر شهیدی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

۱۲. شریف الرضی، محمد بن حسین (۱۳۷۹). ترجمه و شرح نهج البلاغه. ترجمه محمد دشتی، قم: مشهور.

۱۳. شریف الرضی، محمد بن حسین (۱۴۱۴ق). نهج البلاغه. للصبحي صالح، قم: هجرت.

۱۴. شکرخواه، یونس، «سواد رسانه‌ای چیست؟»، ۲۳/۱۲/۱۳۸۸، در:

<https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=9003>

۱۵. طباطبایی، محمد حسین (۱۳۵۲ش-۱۳۹۳ق). المیزان في تفسير القرآن. بيروت: مؤسسة الأعلمي للمطبوعات.

۱۶. طباطبایی، محمد حسین (۱۳۷۸). المیزان في تفسير القرآن. ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

۱۷. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۶۷). مجمع البیان في تفسير القرآن (ترجمه فارسی). تهران: انتشارات فراهانی.

۱۸. فتحی، آذر، ادیب، یوسف، هاشمی، تورج، بدری گرگری، رحیم، و غریبی، ح (۱۳۹۲). «اثربخشی آموزش راهبردی تفکر بر تفکر انتقادی دانش‌آموزان». پژوهش‌های نوین روان‌شناختی، ۲۹ (۸).

۱۹. فضل‌الله، محمدحسین (۱۴۲۲ق). *الحركة الإسلامية: هموم وقضايا*. بيروت: دار الملاك للطباعة والنشر والتوزيع.
۲۰. فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی (۱۳۶۵). *الوافی*. اصفهان: مکتبه الإمام أميرالمؤمنین علي عليه السلام العامة.
۲۱. شریف رضی، محمد بن حسین (۱۳۷۹). *ترجمه و شرح نهج البلاغة فیض الاسلام*. تهران: مؤسسه چاپ و نشر تألیفات فیض الاسلام.
۲۲. قرائتی، محسن (۱۳۸۸). *تفسیر نور*. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۲۳. قرشی بنابی، علی اکبر (۱۳۷۳). *قاموس قرآن*. تهران: دارالکتب الإسلامية.
۲۴. گروهی از نویسندگان و صداوسیما جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۹۵). *جنگ نرم، نفوذ و سواد رسانه‌ای*. اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه، قم: صداوسیما. اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه.
۲۵. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۳۶۲ش - ۱۴۰۲ق). *بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار*. بيروت: دار إحياء التراث العربي.
۲۶. مکارم شیرازی، ناصر، و آشتیانی، محمدرضا (۱۳۷۴). *تفسیر نمونه*. تهران: دارالکتب الإسلامية.
۲۷. نوری، حسین بن محمدتقی (۱۴۰۸ق / ۱۹۸۷م). *مستدرک الوسائل*. بيروت: مؤسسة آل البيت عليه السلام لإحياء التراث.